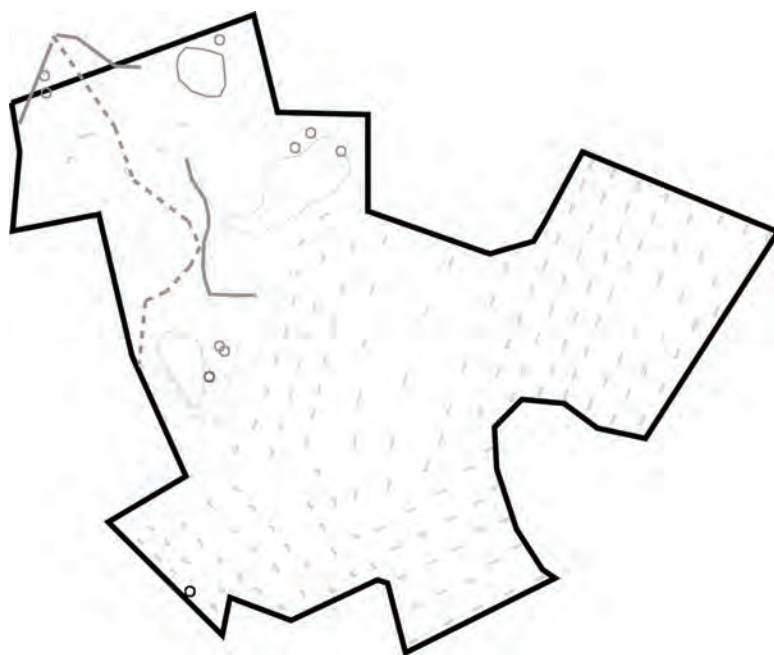

Nybyggnation i Abergga

Särskild utredning

RAÄ 6 och 123
Abergga 1:2
Tillbergga socken
Västmanland

Anna-Lena Hallgren

Nybyggnation i Abergå

Särskild utredning

RAÄ 6 och 123
Abergå 1:2
Tillbergå socken
Västmanland

Anna-Lena Hallgren

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2007

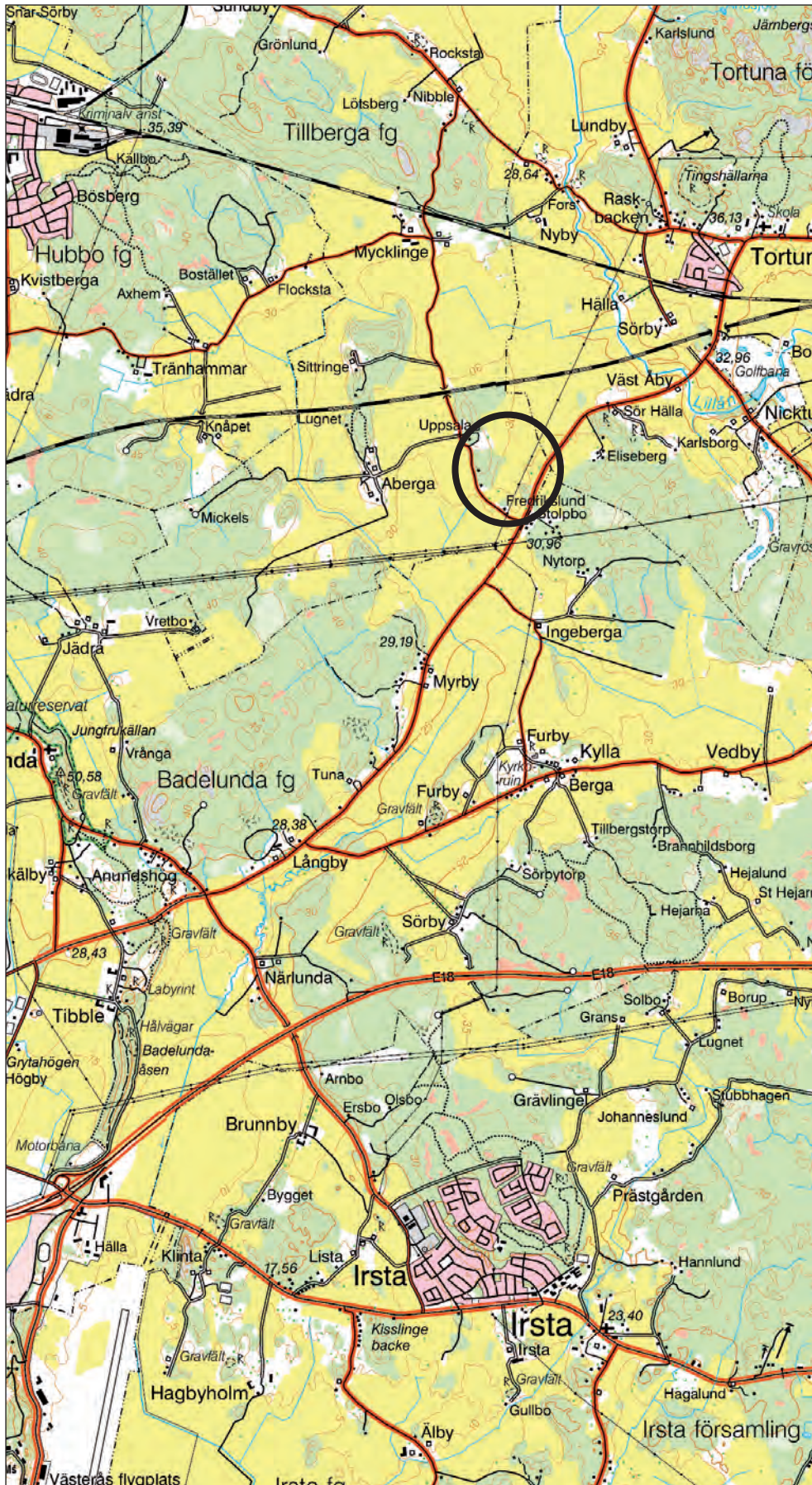
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-85741-68-7

Tryck: Just Nu, Västerås 2007.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Bakgrund	6
Ärendet.....	6
Syfte	6
Genomförande och metod.....	6
Fältinventering	6
Sökschaktning.....	6
Provgropsgrävning.....	7
Dokumentation	7
Topografi och fornlämningsmiljö	8
Tidigare kända fornlämningar inom utredningsområdet	9
Resultat	11
Täktskador.....	12
Stenåldersboplats	13
Gravar.....	13
Fossila odlingslämningar	14
Husgrunder.....	16
Vägar.....	17
Övriga lämningar.....	17
Referenser.....	19
Litteratur	19
Kart- och arkivmaterial.....	19
Använt kartmaterial	19
Tekniska och administrativa uppgifter	20
Bilaga 1. Objektlista	21

Figur 1. Utdrag ur digitala Gröna kartan. Platsen för utredningsområdet är markerat med en svart cirkel. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Mellan den 18 och 27 april 2007 genomförde arkeologer från Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen en särskild arkeologisk utredning inom fastigheten Aberga 1:2 i Tillberga socken. Den särskilda utredningen föranleddes av en planerad nybyggnation av ett 30-tal villor i ett område cirka 2 kilometer söder om Törtuna samhälle. Storleken på det aktuella utredningsområdet uppgick till omkring 13,8 hektar. Drygt 8 hektar av utredningsområdet ligger i öppen hagmark samt plöjd åkermark. Här återfinns flera relativt flacka impediment i varierande storlek. Den här delen av utredningsområdet är svagt kuperat med de högst belägna delarna i utkanterna och en något lägre liggande del i mitten. Den nordvästra delen av utredningsområdet (knappt 6 hektar) utgörs av skogsmark. Delar av det här området har skadats av omfattande täktverksamhet. Delar av en större täktgrop har under senare tid delvis återfyllts. Ställvis är impedimentet bevuxet med blandskog och tät sly, ställvis med något glesare granskog.

Inom utredningsområdet finns två sedan tidigare registrerade fornlämningar i form av ett gravfält och en gravgrupp. Gravfältet, RAÄ 123, ligger i nordöstra hörnet av utredningsområdet. Det består av sammanlagt sju registrerade lämningar i form av en hög och sex runda stensättningar. Delar av gravfältet har delvis skadats genom täktverksamhet. Även RAÄ 6:1-3 som sedan tidigare fanns registrerad inom utredningsområdet har delvis grävts sönder vid omfattande täktning. Gravgruppen består av minst fem kända gravar; en hög, tre runda stensättningar samt en skeppsformig stensättning. Den skeppsformiga stensättningen undersöktes sommaren 2004. Genom undersökningen kunde graven dateras till yngre järnålder. Vid undersökningen kunde även konstateras att graven anlagts på en gropkeramisk boplats (Hallgren 2006).

Vid utredningsschaktning i åkern framkom inget av antikvariskt intresse i något av schakten. Däremot påträffades en husgrund (objekt 22) på det nordligaste av de två impediment som ligger utefter vägen mot Mycklinge. På de övriga impedimenten i åker- och hagmarken återfanns rikligt med odlingssten. På ett av dem registrerades ett odlingsröse av ålderdomlig karaktär (objekt 21).

Vid inventeringen i skogen påträffades ett flertal lämningar som inte var kända sedan tidigare. De nyfunna lämningarna utgjordes av en gravgrupp bestående av två stensättningar (objekt 4 och 5), en ensamliggande stensättning (objekt 1), en hålväg (objekt 17), en väg (objekt 19) samt fossila odlingslämningar i form av åkerytor (objekt 14-16), en stensträng (objekt 13), samt två gropar av ålderdomlig karaktär (objekt 6, 7). Dessutom karterades en stenröjd, flack yta som även denna sannolikt är en gammal åker (Yta A). Slutligen registrerades en vall liknande anläggning som en möjlig hägnadsvall (objekt 18).

Bakgrund

Ärendet

Fastighetsägaren på Abergå 1:2, Tillberga socken, avser att bygga ett 30-tal villor inom ett område som omfattar omkring 13,8 hektar. Det aktuella området ligger utefter vägen mellan Anundshög och Tortuna, omkring 2 kilometer söder om Tortuna samhälle. Den 20 april 2006 inkom med anledning av detta en förfrågan till länsstyrelsen om fornlämning inför avstyckning och nybyggnation. I början av juni 2006 skickade länsstyrelsen en begäran om undersökningsplan och kostnadsberäkning till Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM). Denna hade föregåtts av en besiktning i fält där förutom personal från KM och länsstyrelsen även fastighetsägaren och en representant från en arkitektfirma (Mälark AB) deltog. Den 27 juni 2006 tog länsstyrelsen beslut om den särskilda utredningen. Då uppdragsgivaren inte förrän i början av följande år, 2007, beslutade att gå vidare med den planerade nybyggnationen utfördes den särskilda utredningen först i april 2007.

Syfte

Utredningens syfte var att klargöra om det planerade arbetsföretaget berör fornlämningar som inte var kända sedan tidigare.

Genomförande och metod

Fältarbetet utfördes mellan den 18 och 27 april 2007. Arbetet inleddes med en inventering och GPS inmätning av lämningar i skogen. I den södra delen av skogen påträffades stora områden med fossila odlingslämningar. Vidare undersökningar (sökshaktning och provrutsgrävning) i skogsmarken koncentrerades därefter framförallt till de ytor där fornlämning inte konstaterats vid inventeringen.

Fältinventering

Inventeringen syftade till att redovisa de synliga lämningar som finns i området. Säkra, tidigare ej kända lämningar registreras in till FMIS. Inventeringen berörde framförallt skogsmarken i den nordvästra delen av utredningsområdet men även impedimenten i åker- och hagmarken kontrollerades. Vid inventeringen gjordes ingen detaljkartering av de fossila odlingslämningar som påträffades. Endast de större, mer övergripande dragen, mättes in och beskrevs.

Sökshaktning

I åkermarken grävdes omkring 150 schakt. Schakten var mellan 4 och 8 meter långa och 0,2 till 0,4 meter djupa. Bredden på schakten uppgick till omkring 1,5 meter (en skopbredd). I de högre liggande delarna av åkern, där de mest fördelaktiga boplatslägena ansågs finnas, lades schakten tätare än i de lägre liggande delarna. Då ingenting av

Figur 2. Den del av utredningsområdet som utgjordes av åkermark mer eller mindre perforerades med sökschakt. Omkring 150 schakt togs upp i området men inte i ett enda framkom något av antikevariskt intresse, trots att flera bra boplatsslågen undersöktes. Bilden är tagen från väster. På höjden snett bakom grävmaskinen ligger gravfältet RAÅ 28. Foto: Anna-Lena Hallgren.

antikevariskt intresse framkom i något av schakten i åkern lades dessa endast schematiskt in på schaktplanen. Av samma anledning presenteras här inte någon beskrivning av de enskilda schakten.

I skogen grävdes endast sex sökschakt (schakt 1-6, figur 6). På grund av den täta vegetationen var vi relativt begränsade till vilka ytor grävmaskinen kunde ta sig fram till. Genom den norra delen av skogen fanns en ”gata” som löpte i östvästlig riktning där maskinen kunde ta sig fram. För att komma in på denna var vi tvungna att ta ner några träd. Likaså fälldes enstaka träd inne i skogen för att maskinen skulle nå till vissa ytor. I ett område norr om bebyggelsen i utredningsområdets västra del utgjordes terrängen av så storblockig morän och tät skog att det inte ansågs motiverat att försöka komma in i området med grävmaskin.

Provgropsgrävning

På grund av den täta vegetationen i kombination med ställvis förekomst av blockrik morän som försvårade schaktning i delar av skogen handgrävdes ett mindre antal provgropar, framförallt i syfte att se om det fanns kulturlager alternativt odlingslager i olika delar av området. Även runt den större täktgropen i anslutning till RAÅ 6:3 grävdes ett antal provgropar, här för att se om det återstod något av den stenåldersboplats som tidigare konstaterats i samband med en arkeologisk undersökning av den aktuella graven (Hallgren 2006).

Dokumentation

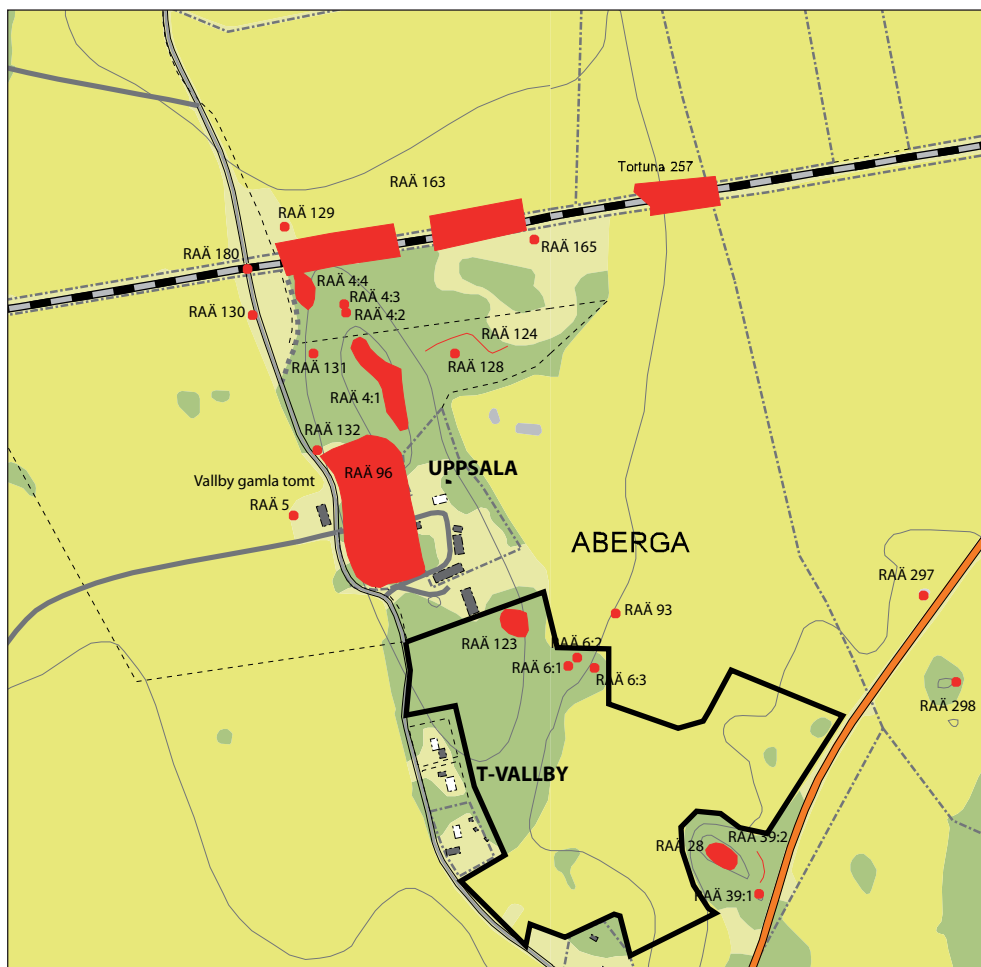
De sökschakt som grävdes, både i åkern och i skogen, lades manuellt in på en översiktsplan i skala 1:2000. Schakten digitaliserades sedan och presenteras här tillsammans med den digitala fastighetskartan. Objekt som påträffades vid inventeringen mättes in med GPS. Vid inmätning och registrering i FMIS klienten fick objekten separata nummer (objekt nr 1-23). Dessa används här i väntan på att de ska få slutgiltiga fornlämningsnummer. Fotodokumentation (digitalfoto) av såväl ovan mark synliga lämningar, grävda schakt, anläggningar framkomna vid schaktning eller rutgrävning och arbetets fortskridande har gjorts. Under fältarbetsfasen fördes fältdagbok.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet (u.o) är beläget söder om gården Uppsala i Tillberga socken. Storleken på området uppgår till omkring 13,8 hektar. Drygt 8 av dessa utgörs av plöjd åkermark i vilken flera impediment av varierande storlek återfinns. Åkern ligger i glacial lera. De högst belägna delarna av åkermarken finns utefter kanterna där höjden över havet uppgår till drygt 25 meter. Från kanterna sluttar åkern ner mot den centrala delen. Den nordvästra delen av utredningsområdet utgörs av ett skogbevuxet impediment. Här finns flera mindre moränhöjder. Områdets högsta punkt återfinns i anslutning till gravfältet RAÄ 123. Här uppgår höjden till strax över 30 meter över havet.

Utredningsområdet utgör idag en del av Abergas ägor. Tidigare låg området under Vallby (västra delen av skogen) och Uppsala (östra delen av skogen samt dagens åkermark). Vallby, som under 1700-talet utgjordes av två gårdar, är idag övergivet och bytomten är klassad som fornlämnning (RAÄ 96). Byns ålder är osäker. Namnet uppträder först så sent som på 1500-talet ("Wallby"). Därefter förekommer det fram till 1879 (Anttila & Norr 1992). Den äldsta tillgängliga (scannade) kartan över Uppsala by är Storskifteskartan från 1806. Redan 1399 uppträder dock namnet i de skriftliga källmaterialet.

Utredningsområdet är beläget på och i anslutning till ett större impediment som sträcker sig från T-Vallby i söder till Mäljarbanan i norr. På impedimentet finns ett flertal registrerade fornlämnningar av vilka en stor del utgörs av gravar. Dessa återfinns antingen på något av de tre gravfälten (RAÄ 4:1, RAÄ 4:4 eller RAÄ 123), i gravgrupper (RAÄ

Figur 3. Utdrag ur digitala fastighetskartan (motsvarande blad 11G 3 a och 11G 3j). Utredningsområdet är markerat med en svart polygon. Registrerade fornlämnningar, kända innan utredningen, är markerade med rött. Skala 1:10 000.

6:1-3) eller som ensamliggande stensättningar (RAÄ 4:2, 4:3, 39 och 128). Gravfälten består av högar och runda, övertorvade stensättningar.

Spritt på den norra delen av impedimentet finns flera skålgropsförekomster (RAÄ 5, 129, 131, 132 och 165). Här finns även en stensträng, RAÄ 124. I åkern nordost om RAÄ 6 finns uppgifter om en nu bortodlad källa, Pitängskällan (RAÄ 93). Markägaren hävdar dock att denna är felinprickad och att den egentligen ligger nedanför höjden med gravfältet RAÄ 28, i anslutning till utredningsområdets östra del (muntlig uppgift: Gunnar Larsson, Abergå). Gravarna på det här gravfältet utgörs av tre högar (5-12 meter i diameter) och två runda stensättningar. På samma impediment finns även en stensättning (RAÄ 39:1) och en stensträng (RAÄ 39:2).

Inför byggandet av Mälarbanan undersöktes en boplats belägen på den norra kanten av det stora impedimentet (RAÄ 163 Tillberga sn och RAÄ 257 Tortuna sn). Boplatsen var delvis placerad i impedimentsmark delvis i den intilliggande åker- och ängsmarken (Hulth & Norr 1998). Sammanlagt undersöktes här ett tiotal hus, varav minst fem utgjordes av långhus. Boplatsen hade sin huvudsakliga datering i yngre romersk järnålder och folkvandringstid.

Tidigare kända fornlämningar inom utredningsområdet

I den norra delen av utredningsområdet finns två sedan tidigare registrerade fornlämningar; RAÄ 6:1-3 och RAÄ 123. Den sistnämnda, RAÄ 123, utgörs av ett gravfält bestående av en hög samt sex runda stensättningar. Högen är 7 meter i diameter och 0,6 meter hög. De runda stensättningarna är mellan 4 och 6 meter stora och 0,1 till 0,4 meter höga. Samtliga är övertorvade med i några fall enstaka stenar i ytan. Flera av gravarna är kraftigt yt- eller kantskadade av grävning och ett par är delvis bortgrävda. Fyra av stensättningarna är därför beskrivna som något osäkra. På flera ställen inom gravfältet har täktverksamhet i mindre skala bedrivits.

Knappt 70 meter sydost om ovan beskrivna gravfält återfinns rester av ytterligare ett gravfält, RAÄ 6:1-3. Fornlämningen var tidigare registrerad som en gravgrupp med tre gravar, varav en ansågs vara osäker.

I direkt anslutning till fornlämningen har omfattande täktverksamhet bedrivits som skadat fornlämningen. I slutet av 1980-talet anmäldes skadan till länsstyrelsen. Därefter följde ett antal besiktningar på platsen och ytterligare en anmälan. Vid en av besiktningarna kunde endast två av de tre registrerade gravarna återfinnas. Den tredje graven ansågs ha skadats av en tillfartsväg till tippen. I april 2003 besiktigades platsen gemensamt av personal från länsstyrelsen och länsmuseum. Då visade det sig att en av gravarna, 6:3, var skadad och löpte risk att så småningom glida ner i den stora täktgropen. Länsstyrelsen beslutade därför att bekosta en undersökning av den aktuella graven. Undersökningen ägde rum våren 2004 (Hallgren 2006).

I fornminnesregistret var den skadade graven beskriven som en stensättning? med en närmast oval form. Efter att anläggningen torvats av visade det sig att det var en skeppsformig stensättning vars södra del grävts bort i samband med täktverksamheten. Det framgick även att den skeppsformiga stensättningen delvis överlagrades av ytterligare två stensättningar. En av dessa var kraftigt skadad och kom därför även den att undersökas. Den oskadade av de två rensades fram och dokumenterades i plan men undersöktes inte.

Figur 4. Den skeppsformiga stensättning som undersöktes våren 2004. Till höger om (väster om) skeppet låg ännu en stensättning, A2, vilken delvis var placerad på kantstenarna i skeppet. Den södra delen av den skeppsformiga stensättningen har grävts bort vid täktverksamhet. Bilden togs vid den arkeologiska undersökningen 2004. Fotograferat från nordnordost. Foto: Anna-Lena Hallgren.

I de två gravar som undersöktes återfanns enstaka fynd i form av en järnnyckel, nitar, fragment av ett bandformigt bleck, keramik samt enstaka brända ben. Vid undersökningen visade det sig att gravarna var anlagda på ett äldre kulturlager som innehöll slagen kvarts och en skärva neolitisk keramik. Keramiken saknar tydlig dekor men troligtvis är den gropkeramisk. Undersökningsområdet ligger strax över 30 meter över havet vilket är en nivå där en gropkeramisk boplats kan förväntas (jmf Artursson 1996).

De övriga två gravar som sedan tidigare fanns registrerade i gruppen utgörs av en hög (RAÄ 6:1) och en stensättning (RAÄ 6:2). Av högen, vars södra del grävts bort vid täktarbeten, återstår endast ett 6 meter långt och 3 - 4 meter brett parti. Högens ursprungliga storlek bör ha uppgått till närmare 10 meter i diameter och höjden till 1,5 meter. Stensättningen återfinns 2 meter ostnordost om högen. Storleken uppgår till 2,5 meter i diameter och höjden till 0,1 meter.

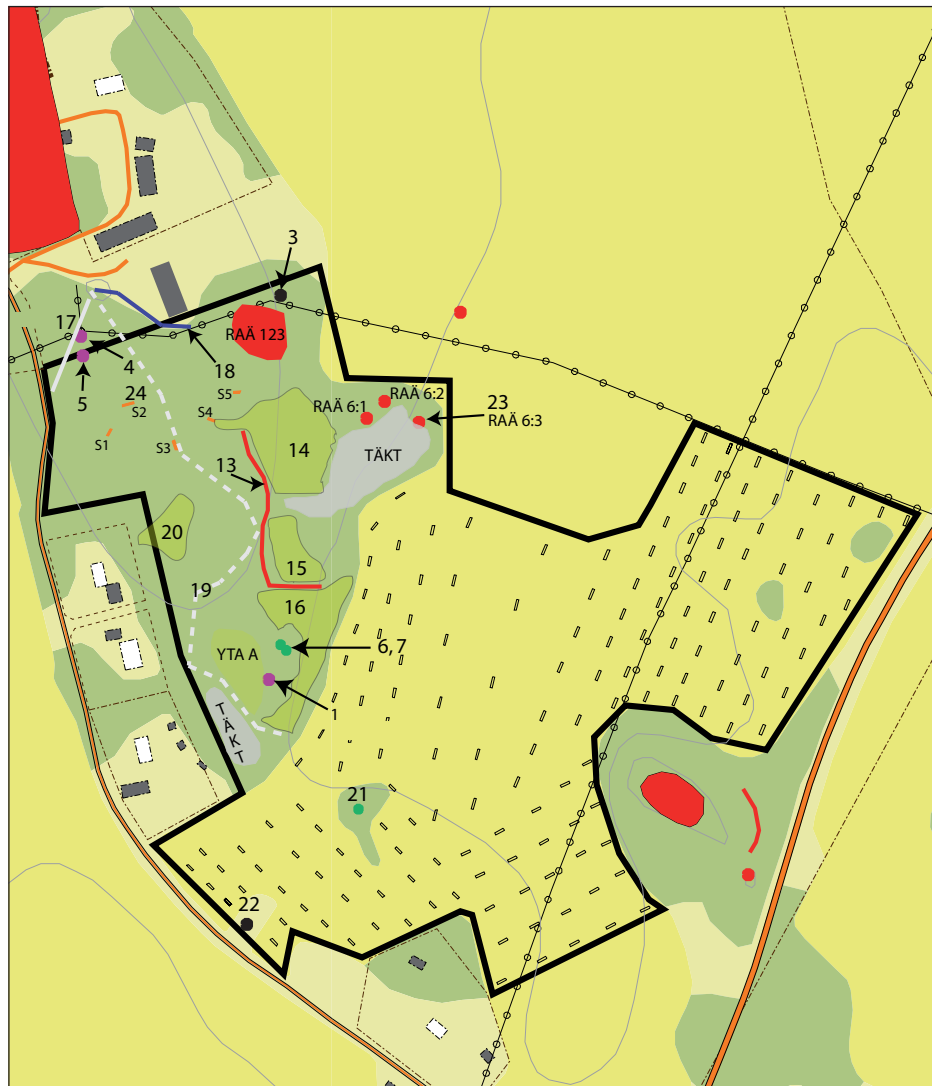

Figur 5. Schaktplan från undersökningen av RAÄ 6:3 (Hallgren 2006). Vid undersökningen konstaterades att det istället för en stensättning? fanns tre stensättningar, varav en skeppsformig. Den mindre stensättningen (A2) väster om skeppet ligger fortfarande kvar oundersökt medan den skeppsformiga stensättningen (A1) och den skadade graven (A3) öster därom undersöktes 2004. Skala 1:200.

Resultat

De fornlämningar som tillkom vid utredningen samlar sig till impedimentet i utredningsområdets nordvästra del. Undantaget utgörs av en husgrund (Objekt 22) samt ett odlingsröse av ålderdomlig karaktär (Objekt 21) som återfinns på två av impedimenten i dagens åker. Trots att flera bra boplatslägen, framförallt i de högre liggande delarna i åkern, berördes av utredningsschaktningen framkom inte något av antikvariskt intresse. Endast i ett av de omkring 150 schakt som grävdes framkom spår av mänskliga aktiviteter och då ganska sentida sådana. Det var i schaktet närmast sydost om den nyfunna husgrunden, Objekt 22, som enstaka kolfläckar och fynd av tegel och porslin iakttoogs.

I beskrivningen i det följande har de nyfunna objekten delats in under rubrikerna stenålder, gravar, fossila odlingslämningar, husgrunder samt övriga lämningar. Redovisningen blir på detta sätt till viss del även kronologisk, där vi börjar med de äldsta lämningarna. De enskilda objekten redovisas även i listform i bilaga 1. I enlighet med undersökningsplanen inleds redovisningen av resultaten med en beskrivning av de täktskador som finns i området.

Figur 6. Utredningsområdet med grävda schakt och nyfunna fornlämningar (objekt 1-23). Tidigare registrerade lämningar är märkta med RAÅ +nr medan nyfunna lämningar endast har markerats med tilldelat objektnummer. Schakt som togs upp i skogen är markerade med s1-s5. Skala 1:5000.

Täktskador

Inom stora delar av utredningsområdet finns spår efter mer eller mindre omfattande täktverksamhet. Till de mer omfattande kan två större täktgropar räknas (se figur 6). Den största återfinns i anslutning till gravfältet RAÄ 6. Storleken på det skadade området uppgår till omkring 3 000 m² (100 x 15 - 40 meter). I det här området har täktverksamheten skadat ett flertal fornlämningar. Flera av gravarna på gravfältet är delvis bortgrävda. Om något och i så fall hur mycket som återstår av den gropkeramiska boplatsen är osäkert. Även de fossila odlingslämningarna i anslutning till täktens västra del är delvis borttagna. Delar av täktgropen har senare fyllts igen och är idag delvis bevuxen med gräs, brännässlor och tistlar.

Den andra av de två större täktgroparna återfinns i den södra delen av skogen. Storleken på den del som ligger inom utredningsområdet uppgår till omkring 900 m² (60 x 20 meter). Täkten fortsätter utanför området mot väster. Väster om täkten, inom Yta A, iaktogs flera mindre gropar (omkring 2 meter i diameter och 0,2 - 0,3 meter djupa) som sannolikt härrör från täktverksamheten.

Slutligen är det på gravfältet RAÄ 123 i utredningsområdets norra del som mindre täktgropar iakttagits. Flera av gravarna är delvis skadade.

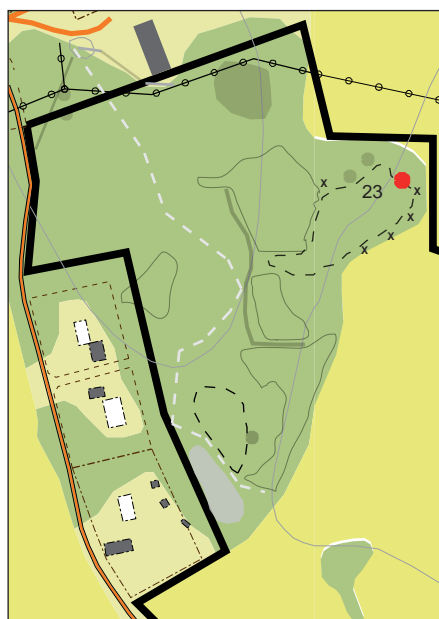
Figur 7. Den stora täktgropen intill RAÄ 6. På kanten av gropen anar man gravarna vid 6:3. Bilden är tagen från den uppfyllda delen av täktgropen, från SSV, vid undersökningen 2004. Foto: Anna-Lena Hallgren

Figur 8. Samma täktgrop som i figur 7, fotograferad från andra hållet (från NNO). På bilden ser man att stora delar av täktgropen fyllts upp. Det täktskadade området sträcker sig ända fram till skogskanten i bakre delen av bilden. Foto: Anna-Lena Hallgren.

Stenåldersboplats

I samband med undersökningen av RAÄ 6:3 påträffades ett kulturlager innehållande slagen kvarts och en gropkeramisk keramikskärva under gravarna. Trots att boplatsen inte är nyfunnen vid utredningen valde vi att låta den ingå i listan med nyfunna lämningar då den ännu inte kommit in i fornminnesregistret och därför saknar RAÄ nummer. Boplatsen, eller snarare kulturlagret, har fått arbetsnamnet **Objekt 23**. Vid utredningen grävdes fem provgropar (0,25 x 0,25 meter) runt kanten av den stora täktgropen för att se om rester av boplatsen eventuellt återstod söder och väster om täkten. Det var problematiskt att överhuvudtaget hitta rester med orörda markavsnitt. Inga fynd eller kulturpåverkade lager återfanns i någon av de fem provgroparna.

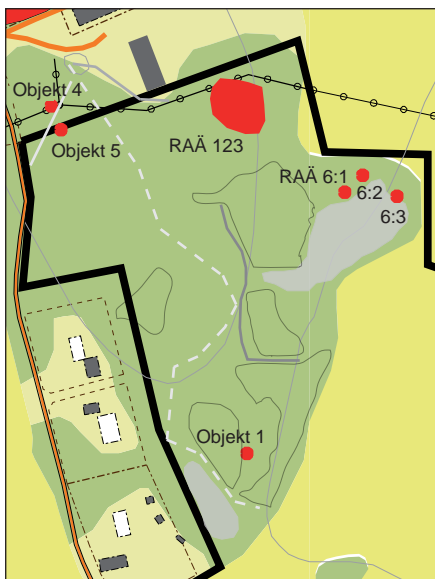
Figur 9. Platsen där det fyndförande kulturlagret, Objekt 23, återfanns är här markerat med en röd prick. Placeringen av de grävda provgroparna är markerade med X. Lagret återfanns under de gravar (RAÄ 6:3) som undersöktes våren 2004. Skala 1:5000.

Gravar

Utöver de två sedan tidigare kända gravfälten, RAÄ 6 och RAÄ 123, påträffades gravar på ytterligare två platser inom utredningsområdet (Objekt 1 samt objekt 4 och 5). På krönet av en mindre moränförhöjning i södra delen av skogen registrerades en rund stensättning, **Objekt 1**. Anläggningen ligger cirka 25 meter väster om dagens åkerkant. Stensättningen är 6 meter i diameter och 0,4 meter hög. I västra delen av anläggningen finns ett större stenblock (2 x 1,2 meter stort och 0,5 meter högt). Ställvis finns en tydlig kantkedja av 0,2 till 0,4 meter stora stenar. Kantkedjan är delvis utrasad i sydost. Stensättningen var vid tiden för utredningen bevuxen med en björk, flera rönnskott, enar och små granar.

Figur 10. Örjan Hermodsson registrerar den nyfunna graven, Objekt 1. Han sitter på det större stenblocket som ligger i stensättningens västra del. Framför honom syns stenar i kantkedjan. Fotograferat från sydost. Foto: Anna-Lena Hallgren.

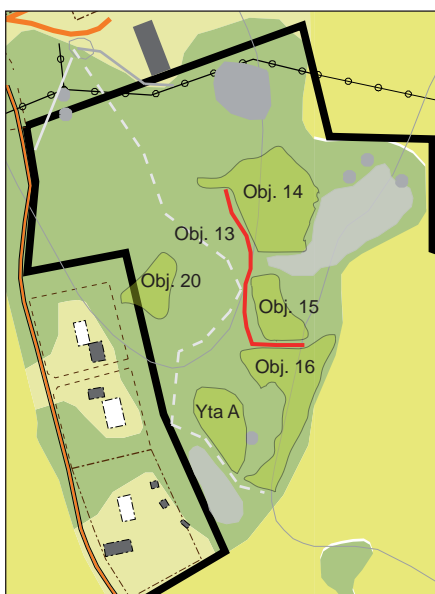

Figur 11. Gravar inom utredningsområdet, både tidigare registrerade och nyfunna, markerade med rött. Skala 1:5000

I den nordvästra delen av utredningsområdet registrerades ytterligare två gravar, Objekt 4 och 5. Båda anläggningarna utgörs av rundastensättningar. **Objekt 4** ligger i västsydväst sluttande moränmark strax utanför det angivna utredningsområdet. Stensättningen är rund, 5 meter i diameter och 0,2 meter hög. Stensättningen är övertorvad och smågropig i ytan. Sydöstra kanten av anläggningen skärs av en hålväg (objekt 17). Omkring 10 meter sydöst om nämnda stensättning registrerades ytterligare en stensättning, **Objekt 5**. Denna är 7 meter i diameter och 0,5 meter hög. Stensättningen är övertorvad med i ytan enstaka stenar.

Flera oregelbundna förhöjningar i närheten av Objekt 4 och 5 indikerar att ytterligare gravar kan finnas utöver de två ovan beskrivna.

Fossila odlingslämningar

Figur 12. Fossila odlingslämningar funna vid inventeringen. Fossila åkerytor är markerade med gröna polygoner och stensträngen med en röd linje. Skala 1:5000.

Inom stora delar av impedimentets södra del återfanns rester av ett fossilt odlingslandskap med bland annat flera åkerytor (objekt 14 - 16, 20 och Yta A) samt en stensträng. Vid inventeringen noterades förekomsten av ytterligare fossila objekt i form av exempelvis åkerhak och ansamlingar av odlingssten. På grund av den täta växtligheten samt tidsbrist prioriterades en kartering av de mer övergripande dragen.

Stensträngen, **Objekt 13**, löper i huvudsak i nordsydlig riktning genom den centrala delen av utredningsområdet. I söder viker den av i 90 graders vinkel mot öster. Stensträngens totala längd uppgår till cirka 140 meter, bredden varierar mellan 0,5 och 1,5 meter och höjden mellan 0,1 och 0,4 meter. Den är enkelradig och enskiktad och består huvudsakligen av 0,3 till 0,8 meter stora stenar. Enstaka större markfasta stenblock ingår (2 - 4 meter i diameter och 0,5 - 2,0 meter höga). I strängens norra del finns ett block med kvarsittande järnkilar efter sprängningsförsök(?). I söder är stensträngen inlagrad i en parcellbegränsning. Där strängen viker av i 90 graders vinkel är den något otydlig. Möjligen delar den sig vid denna punkt. Strängen är delvis bevuxen med smågran och sly.

Fyra fossila åkrar registrerades vid utredningen. Dessutom iaktogs en tydligt stenfri yta (Yta A) som även den sannolikt utgör en gammal åker. Här saknades dock tydliga parceller eller andra karakteristika.

Figur 13. Den nyfunna stensträngen, Objekt 13. Den totala längden på stensträngen uppgår till omkring 140 meter. Bilden är tagen utefter den centrala delen. Här ser man hur man låtit enstaka större, markfasta block, ingå som en del i strängen. Fotograferat från norr. Foto: Anna-Lena Hallgren.

Den nordligast belägna åkern, **objekt 14**, är cirka 70 x 75 meter stor. I den inre, västra delen finns tre bandformiga parceller som är cirka 60 meter långa (NNV-SSÖ), 5 till 7 meter breda och 0,1 till 0,3 meter djupa. Åt sydöst är området avskuret av täkter.

Nästa åkeryta mot söder, **Objekt 15**, upptar ett 45 x 27 meter stort område. Åkern består i huvudsak av fyra bandformiga parceller som begränsas av 0,5 till 0,7 meter breda och 0,1 till 0,3 meter djupa diken. Parcellerna är omkring 45 meter långa. I kanterna av åkerytan finns ställvisa förekomster av enstaka röjningssten uppslängda. Området är avskuret av täkt i norr. I söder avgränsas åkern av stensträngen, Objekt 13.

Söder om stensträngen vidtar ännu en fossil åkeryta, **Objekt 16**. Denna upptar ett 115 x 110 - 70 meter stort område. I åkern kunde två olika tidsskikt urskiljas. Det äldsta är framförallt synligt i södra kanten och begränsas av ett 0,2-0,4 meter högt hak. Den inre delen upptas av två bandformiga parceller, cirka 40 till 60 meter långa (ÖNÖ-VSV) och 10 meter breda. Parcellerna avgränsas av diken som är 0,5 till 1 meter breda och 0,1 till 0,4 meter djupa. Inom området och i kanterna finns ett flertal röjningsrösen av vilka flera är anlagda vid större stenblock. Området begränsas åt sydöst av nuvarande åker där en sträng med odlingssten ligger innanför kanten.

Något avskilt från övriga odlingslämningar ligger ännu en fossil åker, **Objekt 20**. Denna upptar ett område på omkring 45 x 15-35 meter. Åkern består av en oregelbunden parcell som begränsas av ett dike. Diket är 0,5 meter brett och 0,2 meter djupt.

Väster om den moränhöjd på vilken stensättningen, Objekt 1, ligger finns en 65 x 10-30 meter stor, plan, stenröjd yta (**Yta A**). Ytan noterades inte som fossil åkermark vid inventeringen då den saknar tydliga parceller, hak eller andra detaljer. Vid det fortsatta fältarbetet grävdes dock några provgropar inom ytan och det konstaterades att det måste röra sig om gammal åkermark.

Även på flertalet av impedimenten belägna i dagens åker öster om skogen finns odlingssten uppslängd. I flera fall var åtminstone det övre lagret med sten tydligt sentida

men sannolikt finns äldre skeden därunder. Åtminstone ett av odlingsrösen, **Objekt 21**, är av ålderdomlig karaktär. Röset ligger på ett större impedimenten i åkern. Det är 3 meter i diameter och 0,2 meter högt.

Husgrunder

Två husgrunder påträffades vid inventeringen. Den ena, **Objekt 22**, ligger på ett mindre åkerimpediment i anslutning till Mycklingevägen i sydvästra delen av utredningsområdet. Husgrunden är cirka 8 x 6 meter stor (NNV-SSÖ) och 0,2 meter hög. I dess sydvästra hörn finns en spismursrest som är 3 x 1,5 meter stor. I husgrundens ostnordostra del finns synlig syllsten. Vid inventeringen påträffades en bultlåsnyckel inne i husgrunden. Husgrunden finns inte med vare sig på geometriska kartan från 1710 eller på Generalstabskartan från 1907.

Figur 14. Örjan registrerar den nyfunna husgrunden, Objekt 22, belägen på ett av impedimenten i åkern. Precis bakom husgrunden löper Mycklingevägen. Till höger om Örjan syns resterna av spismursröset. Fotograferat från ostnordost. Infällt i bildens övre högra hörn syns den bultlåsnyckel som återfanns i husgrunden (ej tillvaratagen). Foto: Anna-Lena Hallgren.

Den andra husgrunden, **Objekt 3**, ligger tre meter ostnordost om kraftledningen i utredningsområdets nordvästra hörn. Husgrunden är kraftigt övertorvad och därför svåravgränsad. Vid inventeringen kunde med hjälp av en jordsond ett mäktigt kol och sotlager (omkring 0,15 meter tjockt) fastställas i vad som såg ut att kunna vara ett spismursröse. Det antagna spismursröset är omkring 3 x 3 meter stort. Husgrunden är något perifert placerad i förhållande till övrig bebyggelse på gården. Möjligen rör det sig om grunden till en smedja, vilket kan förklara dess avsides placering.

Inte heller den här grunden finns med på någon av de historiska kartor som studerats.

Vägar

Två vägar löper genom utredningsområdet. Den förmodat äldre av de två utgörs av en hålväg, **Objekt 17**, belägen i utredningsområdets nordvästra hörn. Hålvägen löper mellan två idag befintliga vägar; Mycklingevägen i sydväst och vägen upp till gården Uppsala i nordöst. Längden på hålvägen är omkring 60 meter, bredden omkring 2 meter och djupet varierar mellan 0,1 till 0,3 meter. Vägens profil är U-formad. Ställvis finns 0,2 till 1,0 meter stora stenar utefter kanten av vägen. I den norra delen löper hålvägen mellan de två stensättningar Objekt 4 och 5.

*Figur 15. Hålvägen, Objekt 17, i utredningsområdets nordvästra del. Vägen syns som en svagt skålförmad fördjupning. Örjan står i den norra delen av vägen och mäter in den med GPS. Fotograferat från SSV.
Foto: Anna-Lena Hallgren.*

Den andra vägen, **Objekt 19**, löper genom hela det skogbevuxna impedimentet i nordnordväst- sydsydostlig riktning (huvudsakligen). Vägen är närmare 400 meter lång och består till stora delar av en flack vägbank, 2-4 meter bred och 0,1-0,2 meter hög. Dess centrala del övergår bitvis i en stig. Om man i tanken rätar ut vägen sammanfaller sträckningen med den gamla gränsen mellan fastigheterna Vallby och Uppsala. Både början och slutet av vägen sammanfaller helt med den äldre fastighetsgränsen.

Övriga lämningar

I anslutning till den fossila åkermarken i utredningsområdets södra del iaktogs två gropar placerade intill varandra, **Objekt 6 och 7**. Groparna gav ett ålderdomlig intryck. Båda groparna är placerade på en avsats i en NNÖ-sluttning av samma moränhöjd som stensättningen, Objekt 1. **Objekt 6** är 2 meter i diameter och 0,1 meter djup. I ytan finns en 0,2 meter stor sten. **Objekt 7** är något mindre med en diameter på 1,5 meter och ett djup på 0,1 meter.

I ett område mellan de två nyfunna stensättningarna i den nordvästra delen av utredningsområdet och de fossila odlingslämningarna i söder fanns inga synliga fornlämningar varför vi här valde att ta upp några schakt med grävmaskin (figur 6, s1 - s6). I ett av schakten påträffades ett mäktigt kol och sotlager som var upp mot 0,3 meter tjockt. Anläggningen, **Objekt 24**, var omkring 3 meter lång i schaktets längdriktning (Ö-V). Anläggningen avgränsades aldrig i nordsydlig riktning. I kollagret fanns ett flertal större stenar (0,2 - 0,4 meter), varav somliga föreföll vara eldpåverkade. Inga fynd iaktogs i anslutning till anläggningen. Ingen undersökning av anläggningen gjordes. Den tolkades vid fältarbetet som en möjlig kolningsgrop. I området runt den möjliga kolningsgropen iaktogs flera rundade 1,5 - 2 meter stora försänkningar i markytan. Provstick med jordsond i flera av dessa påvisade dock inte i något fall förekomsten av kol- och sotlager.

Slutligen, **Objekt 18**, en omkring 67 meter lång, 5 - 7 meter bred och upp mot 0,5 meter hög vall belägen i (och norr om) utredningsområdets norra del. Anläggningen är belägen intill och VSV om en ekonomibygnad. Vid provgrävning i vallen visade det sig att den var uppbyggd av kulturpåverkad jord och sten till ett djup av minst 0,3 meter. Tolkningen av vallen är högst osäker, möjligen är rör det sig om rester från det att marken runt ekonomibygnaderna planerades.

Figur 16. Den vall liknande anläggningen, Objekt 18, i utredningsområdets norra del. Området var bevuxet med tät sly vilket till viss del försvårade arbetet.

Referenser

Litteratur

Anttila, K. & Norr, S., 1992. *Mälarbanans arkeologiprojekt. särskild utredning. sagån - Västerås stad*. Institutionen för arkeologi, Uppsala Unversitet. Arkeologikonsult AB. Arbetsrapport. Upplands-Väsby.

Artursson, M. (red), 1996. *Bollbacken. En sen gropkeramisk boplats och ett gravfält från äldre järnålder*. Raä 258, Tortuna sn, Västmanland. Tryckta rapporter från Arkeologikonsult AB, nr 16. Slutundersökningsrapport. Upplands-Väsby 1996.

Hallgren, A-L., 2006. *En skeppsformig stensättning*. Arkeologisk undersökning. RAÄ 6, Abergå 1:2, Tillberga socken, Västmanlands län. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2006:9. Västerås.

Hulth, H., 1998. Fyra järnåldersboplatser längs Mälarbanan. I: *Suionum hinc civitates Nya undersökningar kring norra Mälardalens äldre järnålder*. Red. K. Andersson. OPIA 19. Uppsala 1998.

Kart- och arkivmaterial

Uppgifter ur fornminnesregistret (FMIS), Tillberga socken.

Använt kartmaterial

Vallby
LMS akt T60 - 27:1.
Geometrisk avmätning 1710

Uppsala
LMS akt T60 - 26:1
Storskifte 1806-1807

Tekniska och administrativa uppgifter

KM dnr:	06060
Länsstyrelsens dnr, beslutsdatum:	431-4975-06, daterat 2006-06-27
Undersökningsperiod	18 - 27 april 2007
Arkeologtimmar:	74
Maskintimmar:	40
Exploateringsyta:	Cirka 13,8 hektar
Personal:	Anna-Lena Hallgren Örjan Hermodsson (inventering)
Belägenhet:	Aberga 1:2, Tillberga sn, Västerås kommun, Västmanlands län
Ekonomiska kartan:	11H 3a
Höjdsystem:	RH 90
Inmätningmetod:	GPS
Koordinater:	x6615677, y1549997
Dokumentationshandlingar:	Förvaras tills vidare på KM
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

Bilaga 1. Objektlista

OBJEKT 1 - Rund stensättning

På krönet av en mindre moränförhöjning i södra delen av skogen påträffades en rund stensättning. Graven ligger cirka 25 meter VNV om åkerkant. Stensättningen är 6 meter i diameter och 0,4 meter hög. Övertorvad med block i väster, 2 x 1,2 (NÖ-SV) meter stort och 0,5 meter högt. Kantkedja med 0,2 - 0,4 meter stora stenar. Utrasad i SÖ. Bevuxen med björk, flera rönnskott, en- och granbuskar.

OBJEKT 2 – Utgård

OBJEKT 3 – Husgrund, historisk tid

Ligger 3 meter ÖNÖ om knä av kraftledning i utredningsområdets nordvästra hörn, norr om gravfältet RAÄ 123. Belägen på avsats åt NÖ av moränrygg med sedimentdal i Ö. Skogsmark med bytomtmark i NÖ. Spisröse?, 3 x 3 meter (ÖNÖ-VSV) och 0,2 meter högt. Sot och kollager fastställdes vid provstick. Bevuxen med sly.

OBJEKT 4 – Stensättning

Belägen 1,5 meter VSV om knä av kraftledning i strax norr om u.o. Belägen i VSV-sluttande moränmark. Skogsmark med tomtmark i norr. Stensättningen är rund, 5 meter i diameter och 0,2 meter hög. Smågropig i ytan. Sydöstra kanten av anläggningen skärs av hålväg (Objekt 17).

OBJEKT 5 – Stensättning

Belägen 11 meter söder om knä av kraftledning i utredningsområdets nordvästra del. Ligger i VSV sluttande moränmark. Skogsmark med tomtmark i N. Stensättningen är rund, 7 meter i diameter och 0,5 meter hög. Övertorvad. Bevuxen med fyra granar och sly.

OBJEKT 6 - Grop

Belägen 18 meter NNÖ om den nyfunna stensättningen (objekt 1). Avsats i NNÖ-sluttning av moränförhöjning. Skogsmark med blandad vegetation. Gropen är 2 meter i diameter och 0,1 meter djup. En sten i ytan, 0,2 meter stor.

OBJEKT 7 – Grop

Belägen 2 meter Ö om grop (objekt 6). Avsats i NNÖ sluttning av moränförhöjning. Skogsmark med blandad vegetation. Gropen är 1,5 meter i diameter och 0,1 meter djup. Ger ett ålderdomligt intryck.

OBJEKT 8, 9 10, 11 och 12 utgör delar av stensträngen, Objekt 13

OBJEKT 13 – Stensträng

Belägen på avsats och i ÖSÖ sluttning av moränhöjd, med flack sedimentdal åt ÖSÖ. Stensträngen löper huvusakligen i nordsydlig riktning genom den centrala delen av utredningsområdet. I söder viker den av i 90 graders vinkel mot öster. Den totala längden uppgår till cirka 140 meter, 0,5-1,5 meter bred och 0,1-0,4 meter hög. Enkelradig och enskiktad av 0,3-0,8 meter stora stenar. Enstaka block ingår 2-4 meter i diameter och 0,5-2 meter höga. I N delen är ett block med kvarsittande järnkilar efter sprängningsförsök? I söder inlagrad i parcellbegränsning. I vinkeln något otydlig, möjligen en delning vid denna punkt. Bevuxen med smågran och sly.

OBJEKT 14 – Fossil åker

Inom ett cirka 70 x 60 meter (ÖNÖ-VSV) stort område, bestående av i huvudsak två tidsskikt. I kanterna är det äldsta skikten, begränsat av hak 0,1-0,3 meter högt. I den inre delen finns tre bandformiga parceller, cirka 60 meter långa (NNV-SSÖ), 5-7 meter breda, avgränsade av diken 0,5 meter breda och 0,1-0,3 meter djupa. Åt SSÖ och i SÖ är området avskuret av täkter. Belägen på avsats och ÖSÖ-sluttning av moränhöjd, med flack sedimentdal åt ÖSÖ. Skogsmark med blandad vegetation.

OBJEKT 15 – Fossil åker

Fossil åker inom ett 50 x 2-35 meter (N-S) stort område. Består i huvudsak av 4 bandformiga parceller, 45 meter långa som begränsas av diken 0,5-0,7 meter breda och 0,1-0,3 meter djupa. Enstaka röjningssten upplagda i kanterna. Området avskuret av täkt i N. Belägen på avsats och ÖSÖ-sluttning av moränhöjd, med flack sedimentdal åt ÖSÖ. Skogsmark med blandad vegetation.

OBJEKT 16 - Fossil åker

Inom ett 115 x 10 - 70 meter (NNÖ-SSV) stort område, bestående av i huvudsak två tidsskikt. Det äldsta skiktet är synligt främst i S kanten och är begränsat av ett hak, 0,2-0,4 meter högt. Den inre delen upptas av två bandformiga parceller, ca 40-60 meter långa (ÖNÖ-VSV), 10 meter breda och begränsas av diken 0,5-1 meter breda och 0,1-0,4 meter djupa. Inom området och i kanterna finns ett flertal röjningsrösen, ofta anlagda vid block. Området begränsas åt SÖ av nuvarande åker. En sträng med röjningssten ligger här innanför kanten. Belägen på avsats och ÖSÖ-sluttning av moränhöjd, med flack sedimentdal åt ÖSÖ. Skogsmark med blandad vegetation.

OBJEKT 17 - Hålväg

Cirka 60 meter lång (NNÖ- SSV) 2 meter bred och 0,1-0,3 meter djup. U-formad med ställvis stenar i kanten 0,2-1 meter stora. Belägen i nordvästra delen av utredningsområdet. Vägen skär knä av kraftledning. Slutar i nuvarande vägar. Belägen i VNV-sluttning av moränhöjd, med sedimentdal i V. skogsmark, med tomtmark i NNÖ. Bevuxen med gran och lövskog.

OBJEKT 18 – Hägnadsvall?

Omkring 67 meter lång (VNV-ÖSÖ), 5-7 meter bred och 0,2-0,5 meter hög. Uppbyggd av jord och sten. Belagd med sopor. Kan vara en naturbildning med delvis påfört material. Vid provgrävning visade det sig att fyllningen var kulturpåverkad till ett djup av minst 0,3 meter. Belägen intill och SSV om ekonomibyggnad. Krön av fläck moränmark, med tomtmark i NNÖ.

OBJEKT 19 - Färdväg

Väg, cirka 400 meter lång, i huvudsak bestående av en flack vägbank, 2-4 meter bred och 0,1-0,2 meter hög. Delvis övergående i en stig. Löper genom hela utredningsområdet i NNV-SSV riktning (huvudsakligen).

OBJEKT 20 - Fossil åker

Fossil åker inom ett cirka 45 x 15-35 meter stort område, bestående av en oregelbunden parcell, begränsad av dike 0,5 meter brett och 0,2 meter djupt. Återfinns inom en 45 x 34 meter stor yta. Sydväst sluttning av flack moränhöjd. Skogsmark, med tomtmark i SV. Bevuxen med grav, björk och asp.

OBJEKT 21 - Odligsröse

Röjningsröse, 3 meter i diameter och 0,2 meter högt, består av 0,1-0,3 meter stora stenar upplagda vid större stenar och block 0,6-1,0 meter stora. Flack moränförhöjning, impediment i åkermark.

OBJEKT 22 – Husgrund, historisk tid

Husgrund cirka 8 x 6 meter stor (NNV-SSÖ), med spismursrest i VSV 3 x 1,5 meter (ÖNÖ-VSV) och 0,2 meter högt. Stensyll, synlig i ÖNÖ. I NNV delen påträffades en bultlåsnyckel. Belägen på flack moränförhöjning, impediment i åkermark. Bevuxen med lövsly.

OBJEKT 23 – Stenåldersboplats

Vid undersökningen av RAÄ 6:3 påträffades slagen kvarts och en skärva gropkeramisk keramik i diffust kulturlager under graven. Boplatslämningen ej avgränsad. Är troligtvis till stora delar bortgrävd i samband med täktverksamhet i området.

OBJEKT 24 – Kolningsgrop?

I schakt 2 som togs upp i skogen påträffades en cirka 3 meter i diameter stor och 0,3 meter djup. Fyllningen utgjordes av kolrik, svart silt. I gropen fanns flera större eldpåverkade stenar (0,2 -0,3 meter stora). Undersöktes ej.